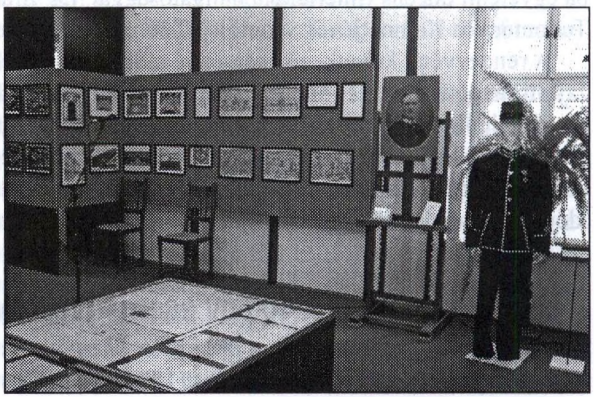
Estók József

100 éves a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön

2005. november 1-jén volt a 100. évfordulója annak, hogy a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönt megépítették és átadták rendeltetésének. Az évfordulóról 2005. november 17-én – centenáriumi rendezvénysorozat keretében – emlékezett meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet, az intézet személyi állománya és a város vezetése.

A rendezvény fővédnöke dr. Petrétei József igazságügy-miniszter volt, aki egyben megnyitotta a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeumban azt a börtöntörténeti kiállítást, amely a 100 év legfontosabb történeti dokumentumain és tárgyi emlékein túl bemutatta a börtönüggyel összefüggő levéltári és egyéb területeken végzett kutatások tárgyi és írásos emlékeit. Ez a kiállítás 2006. január 9-éig tartott nyitva, így azt megtekinthették a város lakosai és az ország különböző részeiből ideérkező látogatók. A kiállítás anyagát a későbbiekben – az igazságügy-miniszter egyetértésével – vándorkiállítás keretében szeretnénk megismertetni az ország különböző régióiban élőkkel. (Van már érdeklődés, sőt konkrét helyek és időpontok is vannak, de változatlanul várjuk azon bv. intézetek jelentkezését, akik felvállalják ennek szervezését, lebonyolítását, hogy ez által is javuljon a büntetés-végrehajtás imázsa.)

A kiállítás megnyitását követően dr. Lőrincz József nyugalmazott bv. dandártábornok, egyetemi docens mutatta be az intézet történetéről szóló „A királyi Törvényháztól a Fegyház és Börtönig" című centenáriumi évkönyvet, illetve Kiss László, a Tokaj Kereskedőház Rt. vezérigazgatója, a Czagány Ferenc által írt „A sátoraljaújhelyi szőlők felújításának tíz éves története" című könyv reprint kiadását.

A rendezvénysorozat következő helyszínén, Sátoraljaújhely város Polgármesteri Hivatalának dísztermében került sor az ünnepélyes állományértekezlet megtartására. A helyszín kiválasztásának apropóját az adta, hogy a régi börtön a Polgármesteri Hivatal – korábban Zemplén Vármegyeháza – épületegyüttesével szerves egy-

séget alkotott, olyannyira, hogy az egykori börtönszárny egy részét a Polgármesteri Hivatal – ugyan teljesen átalakított formában – ma is használja különböző irodahelyiségeknek.

Az ünnepi állományértekezleten Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely város polgármestere köszöntőjét követően Gyárfás Ildikó, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke mondott beszédet, majd átadta a Megyei Közgyűlés által adományozott zászlót dr. Estók Józsefnek, az intézet jelenlegi parancsnokának. A történelmi egyházak megszentelték, megáldották a zászlót, amelyre az együttműködő szervek – megyei rendőr-főkapitányság, megyei bíróság, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia – vezetői szalagot helyeztek.

Ezt követően az igazságügy-miniszter, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, a külföldi büntetés-végrehajtási szervek, az együttműködő szervek vezetői és az intézet parancsnoka elismeréseket, díszokleveleket adtak át a személyi állomány tagjainak, illetve a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönnek. Elismerésben részesültek a civil szférából a történeti kutatómunkában és a könyvek megjelentetésében közreműködő személyek is.

A Polgármesteri Hivatal dísztermében tartott rendezvény az intézet történetéhez szorosan kapcsolódó két tudományos előadással zárult. Dr. Mezey Barnának, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar dékánjának „A börtönrendszerek és a börtönépítészet a századforduló idején" című dolgozatát – a dékán elfoglaltsága miatt – dr. Kabódi Csaba egyetemi docens ismertette a hallgatósággal. Dr. Zinner Tibor, a Legfelsőbb Bíróság Tudományos Kabinetjének vezetője „Törvénysértő perek" címmel tartott előadást.

A rendezvény következő eseménye a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön területén zajlott, ahol az intézet főbejáratánál Katonáné dr. Borka Katalin főcsoportfőnök asszony leleplezte azt az emléktáblát, amely az igazságügyi épületegyüttes építésének állított emléket. A tábla az eredeti márványtábla szöveghű reprodukciója, amelyen az alábbi felirat olvasható: „Készült 1904-1905-ben I. Ferencz József király uralkodása idején." A rendezvénysorozatot állófogadás és az intézet megtekintése zárta.

✸

A 100 év eseményei röviden

Az igazságügy-miniszter a Zemplén Megyei Magyar Királyi Törvényhatóság többszöri előterjesztését követően az 1890-es években engedélyezte a Magyar Királyi Törvényszéki palota és a Magyar Királyi Törvényszéki Fogház felépítését Sátoraljaújhelyen. Czigler Győző budapesti műépítész tervei alapján 1903-ban vette kezdetét az építkezés, mely 1905. november 1-jére fejeződött be. Az építkezés kivitelezői munkálataira Incze Lajos és Társa nagyváradi vállalkozó, valamint Schusztler József budapesti betonépítő cége kapott megbízást. Az építkezés kivitelezésének költségei 965 ezer koronába kerültek.

Az új törvényszéki fogház parancsnoki épületében kaptak helyet a felügyelői lakások, továbbá a könyvtár, a tanítói és lelkészi szoba. Rajtuk kívül kórház szobák, halottas kamra, mosókonyha, fertőtlenítő, szárító- és fürdőszoba, valamint főzőkonyha is kialakításra került az épületben. A fogházban börtönorvos biztosította az egészség-

ügyi ellátást, a lelki szolgálatot a helybeli görög katolikus, római katolikus, református és izraelita lelkészek végezték. Az intézetnek állandó tanítója volt. Az őrzést 17 fő látta el.

Az első évtizedek

Az új intézetben 1906-ban 354 fogvatartott került elhelyezésre. A rabok foglalkoztatása a szőlőművelés területén volt igen jelentős, ők művelték, illetve – a filoxéra-járvány után – telepítették újra a hegyaljai szőlők zömét. Az egyre növekvő létszámú fogvatartotti állomány (1908-ban 506 fő fogvatartott) ez irányú munkáltatása jelentős mértékben hozzájárult a világhírű Tokaj-hegyaljai szőlő- és borkultúra fennmaradásához és továbbfejlesztéséhez.

Az I. világháború idején, az 1916-os amnesztia következményeként a fogvatartottak létszáma jelentősen lecsökkent, azonban a Tanácsköztársaság bukását követően ismét 300 fölé emelkedett az itt elhelyezett büntetésüket töltők száma.

A két világháború között

A Trianoni békeszerződés értelmében az államhatárok módosítása a vármegyét és magát Sátoraljaújhely városát is rendkívül hátrányosan érintette. Zemplén vármegye, illetve a város elvesztette területeinek jelentős részét – a Sátoraljaújhelyi Törvényszék és Fogház a Kassai kerülettől a Debreceni Ítélőtáblához került.

Az I. világháborút követő évtizedekben lényeges változások nélkül továbbra is törvényszéki fogházként funkcionált az intézet.

1944 márciusában a Sátoraljaújhelyi Törvényszéki Fogház életében a korábbi évtizedek nyugalmát megtörő esemény történt, amely történelmi-politikai jelentőségét tekintve messze túlmutatott egy vidéki intézet falain.

1942-től olyan antifasiszta ellenállók kerültek elhelyezésre a fogházban, akik felemelték szavukat az ország nemzetvesztő politikája miatt. 1944-re az intézetben a köztörvényes fogvatartottak mellett 423 politikai elítéltet zsúfoltak össze. Az 1944. március 22-én történt börtönkitörésben a politikai foglyok egy kisebb csoportja az őrök lefegyverzésével megpróbált kijutni az épületből. Ezzel egy időben a megszálló német katonaság lőni kezdte a fogház épületét. Egy csoportnak azonban így is sikerült kitörnie a város és a hegyek irányába. Az üldözés megkezdődött, melynek következtében több ember életét vesztette. A kitörés leverése utáni napokban a rögtönítélő bíróság 11 embert ítélt halálra és végeztetett ki, így összesen 61-en estek áldozatul a megtorló erőszaknak. A börtön parancsnokának – Lindenberger Lajosnak – köszönhetően nem nőtt tovább az áldozatok száma, mivel megakadályozta a német katonák további megtorló intézkedéseinek végrehajtását. A humanista parancsnok és a hősi halottak emlékét az intézet falán elhelyezett emléktábla őrzi.

A II. világháború utáni időszak történései

A háborút követően egy rövid ideig internálótábor is működött az intézetben, mely alapfeladatait ismételten törvényszéki fogházként látta el.

1949. augusztus 20-ától – az új alkotmány hatályba lépését követően – az intézet elnevezése Sátoraljaújhelyi Megyei Bírósági Fogházra változott, majd 1950. március 16-ától megszűnt a „megyei" jelző. A Btá. megjelenése és ezzel az egységes „börtön" elnevezés bevezetése újabb névváltozást hozott, 1951-től az intézet Sátoraljaújhelyi Bírósági Börtön néven működött.

Ebben az időszakban az intézet úgynevezett „fenyítőházként" is funkcionált, majd 1952-53-ban női politikai elítéltek kerültek itt elhelyezésre.

1953. december 31-ei hatállyal a BM Bv. Parancsnokság vezetője a Sátoraljaújhelyi Körzeti Börtönt – az intézet neve néhány hónappal korábban ismét megváltozott – bezáratta. 1954 nyaráig az épületek üresen álltak, ezt követően egy nagyméretű átalakítás vette kezdetét, és a belügyminiszter utasítása alapján 1954 novemberétől az intézetben országos hatáskörű börtönként fiatalkorú elítélteket helyeztek el. Az ismét működő büntetés-végrehajtási intézet a „Sátoraljaújhelyi Országos Börtön" névvel látta el alapfeladatát. Ugyancsak ekkor kezdte meg működését a KÖMI 102. számú vállalata. Ennek a szervezetnek a jogutódja 1957-től a Sátoraljaújhelyi Fehérneműgyár lett.

A volt törvényszéki épület ekkor került a büntetés-végrehajtás kezelésébe, ahol parancsnoki és egyéb irodahelyiségeket alakítottak ki. A régi parancsnoki épületet pedig szolgálati lakásokká alakították át.

Az intézet fiatalkorú fogvatartottakkal kapcsolatos szakmai korszaka 1958-ig tartott. Ezt követően az intézetet olyan visszaeső, köztörvényes elítéltek elhelyezésére jelölték ki, "akiket 10 éven belül a bíróság 4 vagy ennél többször végrehajtható börtönbüntetésre ítélt", illetve itt helyezték el a járási ügyészség által beutalt előzetesen letartóztatottakat is.

Tények és adatok 1960 és 1980 közötti időszakból

1962-ben a Sátoraljaújhelyi Országos Börtönt a visszaeső, férfi politikai elítéltek elhelyezésére jelölték ki, akik az évtized végéig töltötték itt büntetésüket. A korszakra jellemző termelés-centrikus szemlélet igényeinek kielégítése érdekében 1964-ben megkezdődött a Fehérneműgyárban a fogvatartottak ruhaipari képzése.

1967. október 1-jei hatállyal az intézet elnevezése Büntetés-végrehajtási Intézetre módosult, ezzel egyidejűleg a politikai elítéltek szabadságvesztésének végrehajtására további intézeteket is kijelöltek, így megváltozott a fogvatartottak összetétele. A jogszabályi módosításnak megfelelően az intézetben a szigorított börtön fokozatba sorolt, többszörös visszaeső férfi elítéltek elhelyezésére is sor került.

1972. január 1-jétől a jogszabályi változásoknak – a Btk. novella hatályba lépése – megfelelően az intézet neve Sátoraljaújhelyi Fegyházra módosult.

Az észak-kelet magyarországi régióba tartozó hat bv. intézet között létrejött megállapodás alapján 1978-ban indult el az az évenkénti sporttalálkozó – Zemplén Kupa névvel –, mely mind a mai napig tart, és népszerű a személyi állomány körében.

A jelenlegi Btk. hatályba lépését követően az intézet elnevezése és feladatai ismételten megváltoztak: 1979-től Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönként működik, fegyház és börtön fokozatú férfi elítéltek szabadságvesztésének végrehajtására szolgál.

Az 1980-as évek elején jelentős felújítási munkák indultak meg az intézetben. Korszerűsítették a fogdákat, bővültek a sportolási lehetőségek, hozzákezdtek a sportudvar kialakításához, a körleten központi fűtést szereltek be. A személyi állomány részére szolgálati lakások épültek.

A növekvő fogvatartotti létszámmal párhuzamosan tovább folytatódott a korábbi években beindított általános és középiskolai oktatás.

Ennek az évtizednek – sajnálatos – rendkívüli eseménye a csiszolóüzemben 1986-ban bekövetkezett robbanás, majd az azt követő tűzeset.

A közelmúlt történései

A rendszerváltást követő években Sátoraljaújhelyben is megindult az európai börtönügyi normákat fokozottabban érvényesítő fejlődési folyamat.

A fogvatartottak részére az 1990-es évek elején kiépítették és üzembe helyezték a belső videó-hálózatot, valamint a műholdas tévéprogramok vételét lehetővé tevő rendszer. A kondicionáló terem létrehozása és a sportolási lehetőség bővítése a fizikai és pszichikai feszültségek csökkentését segítette, segíti elő. Ebben az évtizedben készült el az új rabkonyha, a mosoda, illetve az ezeket az épületrészeket összekötő folyosórendszer. 1993-ban a hazai bv. intézetek sorában elsőként Sátoraljaújhelyben kezdődtek meg a Különleges Biztonsági Körletrész kialakításának munkálatai, a körletrészt az ezt követő évben adták át. 1997-ben kezdődött és az évtized végére fejeződött be a körletépület 282 millió forintos átalakítása. A kilencvenes években együttműködési megállapodás aláírására került sor a szlovák és lengyel büntetés-végrehajtási intézetekkel, melynek eredményeként a mai napig tartó szoros szakmai kapcsolat alakult ki. Az együttműködés lehetővé teszi a rendszeres szakmai tapasztalatcserére irányuló látogatásokat és a személyi állomány részére kölcsönös üdülési lehetőséget biztosít.

1994-ben az intézet és a Fehérneműgyár szervezetileg és jogilag is különvált egymástól, és létrejött az ÁBRÁND-ÁGYNEMŰ Fehérneműgyártó és Forgalmazó Kft.

A rendszerváltás időszakában országos szinten is az elsők között – 1989-ben – Sátoraljaújhelyen lépett római katolikus lelkész a fogvatartottak lelki gondozása céljából az addig zárt világ falai közé. A Büntetés-végrehajtási Szervezeten belül először az intézetben indult Cigány Népfőiskolai képzés. 1996-ban az intézet személyi állományának önszerveződéséből megalakult az Eötvös József Klub, mely egyesület a mai napig is tevékenyen részt vesz a börtönügy helyi ápolásában.

A XX. század utolsó éveiben tovább folytatódtak a beruházások, felújítások. Ennek eredményeként 2000-ben adták át a 184 millió forintos beruházással felújított régi parancsnoki épületet (H épület), amelyben az európai normáknak megfelelő orvosi, fogorvosi rendelő, könyvtár, informatikai kabinet, kápolna, tantermek és látogató-fogadó helyiségek lettek kialakítva.

A szakmai munka terén is jelentős fejlődést hozott a 2000. év. Beindult és a mai napig kiválóan működik a progresszív végrehajtási rendszer, amely a szakma véleménye szerint is a fogvatartotti klasszifikációnak és a differenciált kezelésnek országosan is modellértékű formája lehet.

A személyi állomány utánpótlásának biztosítása érdekében a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés Elnöke és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka aláírta azt az együttműködési megállapodást, melynek értelmében büntetés-végrehajtási rendvédelmi fakultációs képzés kezdődött egy helyi középiskolában.

A fogvatartottak oktatását az elmúlt években is folyamatosan biztosította az intézet. Ebben az időszakban általános és középiskolai végzettséget, valamint szobafestő-mázoló, kerámiaformázó és számítógép-kezelő képesítést szerezhettek a hallgatók.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön 2003-tól a Büntetés-végrehajtási Szervezet Észak-Magyarországi Régiójának központja.

✸

Az intézet alapításától napjainkig terjedő hosszú időszak történéseinek részletesebb bemutatása terjedelmesebb formában a korábban említett centenáriumi évkönyvben nyomon követhető.

A könyv – megítélésem szerint – méltó módon állít emléket a múlt és a jelen büntetés-végrehajtási dolgozóinak, akiknek tevékenysége nélkül a 100 év eredményei, értékei nem valósulhattak volna meg.

Végezetül azt sem hallgathatjuk el, hogy eredményeink létrehozásához mindig megfelelő segítséget kaptunk a felügyeleti szervektől, a vármegye, a megye, a város választott vezetőitől és Sátoraljaújhely egész lakosságától.